

**ORTOPEDIK VA PROFILAKTIK POYABZALLARNING QANDLI
DIABET BILAN KASALLANGAN BEMORLAR ORASIDAGI
DOLZARBLIGI VA TALABGIRLIGINI BAHOLASH**

Nizomov Navro'zjon

Respublika imkoniyati cheklangan shaxslar uchun ixtisoslashtirilgan
maxsus texnikumi ishlab chiqarish ta'limi ustasi

Annotatsiya: Qandli diabet O'zbekistonda eng muhim tibbiy-ijtimoiy muammolardan biri bo'lib qolmoqda, ayniqsa pastki ekstremitalar zararlanishi, jumladan diabetik oyoq sindromi rivojlanishi bilan bog'liq asoratlarning tufayli. Ushbu asoratlarning oldini olishning muhim yo'nalishlaridan biri oyoq sohasida shikastlanishlar va qon aylanishi buzilishlari xavfini kamaytiruvchi maxsus ortopedik va profilaktik poyabzallardan foydalanish hisoblanadi.

Kalit so'zlar: qandli diabet, ortopedik poyabzal, profilaktik poyabzal, diabetik oyoq sindromi, xabardorlik, asoratlarning oldini olish.

KIRISH

So'nggi o'n yilliklarda butun dunyo bo'ylab qandli diabet bilan kasallanganlar sonining barqaror o'sishi kuzatilmoqda. Xalqaro Diabet Federatsiyasi (IDF, 2025) ma'lumotlariga ko'ra, dunyoda 20–79 yoshdagi 589 milliondan ortiq katta yoshli insonlarda diabet tashxisi qo'yilgan bo'lib, 2050-yilga borib bu ko'rsatkich 853 million kishiga yetishi prognoz qilinmoqda. Kasallik holatlarining qariyb 75 foizi daromad darajasi past va o'rta bo'lgan mamlakatlarga to'g'ri keladi, bu esa muammoning global va ko'p tarmoqli xarakterga ega ekanligini ko'rsatadi.

Qandli diabetning eng jiddiy va keng tarqalgan asoratlardan biri diabetik oyoq sindromi (DOS) hisoblanadi. Ushbu sindrom neyropatiya, ishemiya va pastki ekstremitalardagi infeksiya jarayonlari bilan bog'liq anatomik va funksional buzilishlar majmuasini o'z ichiga oladi. IDF va

Diabetik oyoq sindromi asoratlarning oldini olishda profilaktik poyabzal muhim vosita sifatida e'tirof etiladi. Bunday poyabzallar quyidagi vazifalarni bajaradi:

- oyoq kafti yuzasidagi bosimni qayta taqsimlash;
- oyoq va to'piq bo'g'imini barqaror holatda ushlab turish;
- teri qoplamalarining shikastlanishi va qizib ketish xavfini kamaytirish;
- bemorning qulayligi va harakat faolligini oshirish.

Shunga qaramasdan, amalda qo'llanilayotgan ko'plab profilaktik poyabzal namunalari ekologik xavfsizlik, havo o'tkazuvchanlik, individual moslashtirish hamda foydalanuvchilarning iqlimiy va madaniy xususiyatlarini yetarli darajada hisobga olmaydi. Keng qo'llaniladigan sintetik materiallar biologik moslik darajasining pastligi bilan ajralib turadi va ko'pincha issiqlik hamda namlik almashinuvining buzilishiga sabab bo'ladi.

Tadqiqotning maqsadi qandli diabet bilan kasallangan bemorlar orasida ortopedik va profilaktik poyabzal to'g'risidagi xabardorlik darajasi hamda ulardan amaliy foydalanish holatini aniqlashdan iborat.

Ma'lumotlar maxsus ishlab chiqilgan anketa yordamida yig'ildi. Anketada bemorlarning ortopedik poyabzal haqidagi xabardorligi, poyabzal kiyish odatlari

hamda ortopedik poyabzalga bo'lgan munosabati va afzalliklari bilan bog'liq savollar kiritilgan. Olingan ma'lumotlar tavsifiy statistika usullari yordamida qayta ishlanib, o'rtacha qiymatlar, javoblarning uchrash chastotasi va foiz ko'rsatkichlari hisoblab chiqildi.

O'tkazilgan tadqiqot natijasida kasallikning yuzaga kelish omillari, diabet bilan kasallangan bemorlar tomonidan maxsus va kundalik poyabzal tanlashda e'tibor beriladigan asosiy xususiyatlar, ortopedik poyabzaldan foydalanishni rad etish sabablari hamda poyabzal xaridi uchun ajratiladigan byudjet miqdori aniqlandi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, kasallikning boshlanishidagi o'rtacha yosh 48,3 yoshni tashkil etdi, bu esa kasallikning nisbatan yoshroq yosh guruhlariga siljiyotganligini ko'rsatadi.

So'rov natijalari qandli diabet rivojlanishi va kechishiga psixoemotsional hamda irsiy omillar sezilarli ta'sir ko'rsatishini aniqladi. Respondentlarning 62,2 foizi hayotiy stresslarni, 17,7 foizi esa kasbiy faoliyat bilan bog'liq stresslarni kasallik rivojlanishiga ta'sir etuvchi omil sifatida qayd etgan. Bundan tashqari, respondentlarning 53,3 foizi doimiy qo'rquv va xavotir hissini boshdan kechirayotganini bildirgan, 22,2 foizida esa kasallik irsiy omillar bilan bog'liq ekanligi aniqlangan. So'rov natijalariga ko'ra, qandli diabet bilan kasallangan bemorlarning 82,2 foizi diabetik oyoq asoratlarini oldini olish uchun mo'ljallanmagan oddiy kundalik poyabzallardan foydalanishda davom etmoqda. Taxminan 20 foiz respondent sport poyabzalini qulayroq va arzonroq deb hisoblab, shu turdagi poyabzalni afzal ko'rgan.

Tadqiqot ishtirokchilarining atigi 26,6 foizi maxsus ortopedik poyabzaldan foydalanayotganini bildirgan. Ularning aksariyati bunday poyabzalni davlat tomonidan berilgan imtiyozlar asosida olgan yoki xorijdan buyurtma qilgan. Shuni ta'kidlash joizki, respondentlarning hech biri ortopedik poyabzalni o'z mablag'i hisobidan ixtisoslashgan ortopedik do'konlardan xarid qilmagan.

Javoblar tahlili shuni ko'rsatdiki, bemorlarning 84,4 foizi poyabzal tanlashda yumshoqlik va qulaylikni asosiy mezon deb hisoblaydi. Respondentlarning 13,1 foizi uchun narx muhim omil bo'lsa, 15,5 foizi tashqi ko'rinish va estetik xususiyatlarga alohida e'tibor qaratadi. Shunga qaramay, respondentlarning 48,8 foizi poyabzal kiyish jarayonida qattqlik va noqulaylikdan shikoyat qilgan. Bundan tashqari, ishtirokchilarning 57,7 foizi bir juft poyabzaldan bir yildan ortiq muddat foydalangan bo'lsa, 42,2 foizi poyabzal faqat bir mavsum davomida yaroqli bo'lib qolishini ta'kidlagan.

Mahsulotlarning tez eskirishiga asosiy sabab sifatida ishlatiladigan materiallar sifatining pastligi hamda konstruksiyaning yetarli darajada mustahkam emasligi ko'rsatildi.

Materiallar tarkibiga oid ma'lumotlarga ko'ra, respondentlarning 55,5 foizi sun'iy materiallardan tayyorlangan poyabzal kiyishini bildirgan, 44,5 foizi esa tabiiy charm poyabzal kiyishini aytgan. Biroq poyabzallarni vizual ko'rikdan o'tkazish natijalari ularning aksariyati amalda sun'iy materiallardan tayyorlanganligini ko'rsatdi. Bu esa xaridorlarning poyabzal tarkibi haqidagi bilimlari yetarli emasligini anglatadi.

Toshkent shahrida qandli diabet bilan kasallangan bemorlar o'rtasida o'tkazilgan sotsiologik so'rov natijalari diabetik oyoq sindromining oldini olishda maxsus

ortopedik poyabzalning ahamiyati haqidagi xabardorlik darajasi past ekanligini ko'rsatdi. Bu holat xalqaro tadqiqotlar natijalari bilan ham mos keladi.

Xalqaro Diabet Federatsiyasi ma'lumotlariga ko'ra, diabet bilan kasallangan bemorlarning 15–25 foizida hayoti davomida oyoq asoratlari rivojlanadi. Profilaktik poyabzaldan o'z vaqtida foydalanish esa yara hosil bo'lish xavfini 40–50 foizga kamaytirishi mumkin.

Davolovchi poyabzalni muntazam kiyish samarali bo'lishi uchun bemor o'z oyoqlarida muammo mavjudligini anglab yetishi hamda maxsus poyabzalning foydasi va zaruratini tushunishi lozim.

Maxsus poyabzaldan foydalanishdan voz kechishning asosiy sabablari sifatida estetik jihatdan yoqimsiz ko'rinish, katta hajm va noqulaylik qayd etildi. Bu natijalar boshqa tadqiqotlar bilan ham mos keladi. Shuningdek, respondentlarning yarmidan ko'pi sun'iy materiallardan tayyorlangan poyabzal kiyishi sifatli va tabiiy materiallardan tayyorlangan poyabzallarning hamon yetarlicha ommalashmaganligi va iqtisodiy jihatdan hamma uchun ham qulay emasligini ko'rsatadi.

XULOSA

O'tkazilgan so'rov natijalari ortopedik va profilaktik poyabzalning diabetik oyoq sindromi profilaktikasidagi ahamiyati haqida bemorlar orasida tushuntirish ishlarini kuchaytirish zarurligini ko'rsatdi. Bundan tashqari, ortopedik poyabzallarning dizayni, tashqi ko'rinishi va funksional xususiyatlarini takomillashtirish talab etiladi. O'zbekistonning iqlim sharoitlari hamda aholi anatomik-fiziologik xususiyatlariga moslashtirilgan mahalliy diabetik poyabzallar ishlab chiqarishni rivojlantirish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari ortopedik va profilaktik poyabzal diabetik oyoq sindromi rivojlanishi xavfini kamaytirishda muhim o'rin tutishini tasdiqladi. Biroq uning samaradorligi bemorlarning maxsus poyabzalni muntazam kiyishi, individual buyurtma asosida tayyorlanishi va bemorlarning ushbu mahsulotlardan foydalanishga bo'lgan motivatsiyasini oshirish bilan chambarchas bog'liqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Демина А.Г., Бреговский В.Б., Карпова И.А. Применение ортопедической обуви больными сахарным диабетом с высоким риском ампутации и диабетической нейроостеоартропатией. Сахарный диабет. 2015. – № 4. – С.82–83
2. Anisa Hazbiu, Ilaria Teobaldi, Mario Sepe, Giovanni Federici, Marco Meloni and Luigi Uccioli. The Appropriateness of Footwear in Diabetic Patients Observed during a Podiatric Examination: A Prospective Observational Study // Journal of Clinical Medicine. – 2024. – Vol. 13. – Pp.8–9
3. Armstrong D.G., Boulton A.J.M., Bus S.A. Diabetic Foot Ulcers and Their Recurrence. N Engl J Med. – 2017. – Vol. 15 (376(24)). – Pp. 2367–2375.
4. Bus S.A., van Deursen R.W., Armstrong D.G., Lewis J.E., Caravaggi C.F., Cavanagh P.R. International Working Group on the Diabetic Foot. Footwear and offloading interventions to prevent and heal foot ulcers and reduce plantar pressure in patients with diabetes: a systematic review // Diabetes/Metabolism Research and Reviews. – 2016. – Vol. 32 (1). – Pp. 99–118. doi: 10.1002/dmrr.2702.

